

Sture Lindholm & Cecilia Toivanen

PUNAVANKILA

TAMMISAAREN PAKKOTYÖLAITOS 1918–1930

Suomentanut Anu Koivunen

Atena

Ruotsinkielinen alkuteos
Ekenäs Universitet
Där inbordeskriget inte slutade 1918
© Sture Lindholm & Cecilia Toivanen, Proclio 2022

Suomenkielinen laitos © tekijät ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-47068-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Sisällys

Esipuhe	7
Muutama sana lähdeaineistosta ja aiemmasta tutkimuksesta ...	10
Luokkataistelu keskellä kauhuja	15
Kesäkaoksesta vankilajärjestykseen	19
Tammisaaren keskitysleiri kesällä 1918	23
Tammisaaren pakkotyölaitos – vuoden 1918 jälkiselvittely	37
Suomen tasavallan myrskyisä ensimmäinen vuosi	48
Viranomaisten vastahyökkäys	63
»Suomalaistamisen tyyssija keskellä ruotsinkielistä seutua» ...	66
Dragsvikin vankila-alue	72
Vankila toiminnassa	79
Poliittinen oikaisuleiri	83
Julkisuuden kauhukuvat – mitä Tammisaarella tapahtuu?	93
Vankila-arjen haasteet	104
Kommunistien toiminta kiihtyy	132
Uudet poliittiset vangit	139
Vankilan arkea	150
Pako sellistä 41	161

Kommunistien iskut ja ministerimurha	175
Viisi vuotta sisällissodan jälkeen	185
Tammisaari kommunistien luokkataistelussa	193
Tammisaaren neuvostojärjestelmä	196
Punainen rivistö rakoilee	216
Poliittinen taistelu kovenee	234
Julma kuolema Dragsvikissa	248
»Tammisaaren yliopisto»	259
Jokaisen aktiivisen luokkataistelijan keskuskoulu	263
Vankilajärjestelmä vuonna 1925	267
Tammisaari valtakunnan politiikan varjossa	271
Lehdistön kampanja Tammisaarta vastaan	302
Tammisaari valtakunnanpolitiikan peilikuvana	318
Silmukka kiristyy	333
Taistelu sisällissodan muistosta	336
Etsivän keskuspoliisin suurin saalis	341
Dragsvik syksyllä 1928	347
Myrskyvaroitus vuodelle 1929	378
Nälkälakko 1929	396
Lapuanliikkeen synty	426
Dragsvik lapuanliikkeen varjossa	438
Jälkisanat	445
»Tammisaaren yliopiston» alumnit	449
 Lähteet	 459
Viitteet	468

Esipuhe

Tammisaaren ulkopuolella sijaitsevalla Dragsvikin sotilasalueella on synkkä menneisyys vuoden 1918 vankileirinä. Aivan sotilasalueen aidan ulkopuolella sijaitseva Suomen ehkä suurin joukkohauta on ollut maamme työväenliikkeelle tärkeä mutta kolkko paikka jo yli seitsemänkymmenen vuoden ajan. Vuonna 1951 haudalle pystytettiin muistomerkki, ja vuonna 1988 saatiin muistolaatat, joissa on yli kolmentuhannen paikalle haudatun suomalaismiehen nimet.

1920-luvulla Tammisaaren pakkotyölaitos oli aika ajoin Suomen suurin vankila, ja useimmat maan poliittisista vangeista viettivät alueen punatiilikasarmeissa jopa vuosia laittomasta kommunistisesta toiminnasta tuomittuina. Pian »Tammisaaren yliopistosta» muodostui poliittisen vasemmiston keskuudessa käsite. Tammisaarella nimitystä ei tunnettu, ja nykyäänkin vain harva paikallisista tietää, että kasarmialue toimi vankilana 1920- ja 1930-luvuilla. Pakkotyölaitos oli Tammisaarella kipeä asia, jota ei tunnustettu ja josta ei puhuttu.

Tammisaari tunnetaan laajalti idyllisenä pikkukaupunkina, mutta monissa piireissä sen maine on vielä tänäkin päivänä kaikkea muuta kuin myönteinen. Tämä kirja ehkä pystyy selittämään syyn.

Punavankila on yli nelivuotisen intensiivisen tutkimustyön tulos. Se on osa Sture Lindholmin Åbo Akademille tekemää väitöskirjatutkimusta, joka selvittää Dragsvikia koskevan historian käyttöä, ja itsenäinen jatko-osa Lindholmin aiemmalle tutkimukselle Dragsvikin kesän 1918 vankileiristä (*Vankileirihelvetti Dragsvik – joukkokuolema Tammisaaressa 1918*, Atena 2018).

Arkistotyössä toimi aluksi tutkimusassistenttina filosofian ylioppilas, sittemmin FM Cecilia Toivanen, ja kun työtä Helsingin eri arkistoissa oli takana vuosia, oli luonteva ratkaisu saattaa hanke loppuun yhdessä. Toivanen on kirjoittanut kirjaan joitakin lukuja, mutta suurin osa on Lindholmin käsialaa. Lopullinen vastuu mahdollisista virheistä on Lindholmin.

Tavoitteena on ollut pyrkiä selvittämään käytettävissä olevan arkistoaineiston, muistitiedon ja julkaistun kirjallisuuden avulla, mitä Tammisaaren pakkotyölaitoksessa tapahtui kohtalokkaan kesän 1918 jälkeen aina siihen saakka, kun niin kutsutut kommunistilait vahvistettiin vuonna 1930. Vankilan tapahtumien rinnalla tarkastellaan maan poliittista kehitystä, jota pakkotyölaitos kiistatta heijasti.

Kirjan ruotsinkielinen versio ilmestyi loppusyksyllä 2022, ja Svenska litteratursällskapet i Finland palkitsi sen J. L. Runebergin päivänä 2023. Olemme iloisia, että Atena on halunnut julkaista kirjan suomeksi; kerrotaanhan kirjassa Suomen poliittisen kentän merkittävistä suomenkielisistä tekijöistä ja heidän toiminnastaan sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Kiitämme Kansallisarkiston Helsingin ja Hämeenlinnan toimipaikkojen sekä Työväen Arkiston, Kansan Arkiston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran henkilökuntaa hyvästä ja kärsivällisestä palvelusta. Olemme saaneet kaikissa Suomen arkistoissa erin-

omaista palvelua. Erityiskiitos kuuluu Länsi-Uudenmaan museoon kuuluvalla, Tammisaarella sijaitsevalle Raaseporin museolle, joka on tukenut ja auttanut meitä työprosessin aikana sekä luovuttanut käyttöömme kuva-aineistoa. Kiitos Länsi-Uudenmaan museon valokuva-amanuenssi Kiti Karvoselle avusta kuvituksen kanssa.

Historioitsijakollegamme FT Henrik Ekberg, FT Kasper Bras-kén, FT Matias Kaihovirta ja FM Petra Blomqvist ovat lukeneet käsikirjoituksen ja antaneet työstä arvokasta palautetta. Kiitos myös FT Lars Westerlundille hyvistä ja asiantuntevista neuvoista. Suomenkielisestä laitoksesta haluamme kiittää suomentaja, FM Anu Koivusta sekä kustannustoimittaja Panu Väänästä hyvästä ja asiantuntevasta työstä.

Svenska litteratursällskapet i Finland ja Svenska kulturfonden ovat runsaskätisellä avullaan mahdollistaneet tutkimustyön ja tutkimushankkeen loppuunsaattamisen. Lisäksi työtämme ovat tukenneet Stiftelsen Finlandssvensk Bokkultur, Suomen tietokirjailijat ry ja Konstsamfundet. Kiitos siitä!

Tammisaarella ja Helsingissä, helmikuussa 2024

Kirjailijat

Muutama sana lähdeaineistosta ja aiemmasta tutkimuksesta

Tammisaaren pakkotyölaitys ja sen poliittiset vangit olivat 1920- ja 1930-luvuilla runsaan huomion kohteena – ennen kaikkea poliittisista syistä, minkä tämä kirja osoittaa. Kansalliskirjaston digitoitu aineisto on antanut ennen näkemättömät mahdollisuudet hyödyntää tätä monipuolista sanomalehtiaineistoa tutkimuksen lähteinä.

Tammisaaren virallinen, vuoteen 1928 ulottuva arkistoaineisto on pääsääntöisesti saatavilla Kansallisarkistossa Helsingissä ja vuodesta 1928 eteenpäin Hämeenlinnassa. Tämä aineisto on toiminut työmme perustana. Johtokunnan pöytäkirjat kertovat kattavasti vankilan tapahtumista, vaikkakin ne luonnollisesti ovat subjektiivisia ja usein selvästi jättävät kertomatta tärkeitä yksityiskohtia ja tapahtumia. Lähetetyt kirjeet, kirjekonseptit ja viranomaisilta saadut kirjeet antavat usein arvokkaita lisäjohtolankoja tapahtumien kulkuun. Kirjekonseptien joukossa ovat esimerkiksi Tammisaaren toimintakertomukset, joita toisinaan väitetään kadonneiksi.

Helsingissä säilytetään myös Etsivän keskuspoliisin (EK-Valpon) arkistoituja asiakirjoja, joihin kuuluvat niin salaiset raportit kuin ilmiantajien raportit vankilan tapahtumista ja kommunistien toiminnasta. Myös EK-Valpon henkilömapeista on saatu tärkeitä palapelin paloja tähän työhön. Tiedusteluaineiston käyttöön lähteenä on syytä suhtautua hyvin kriittisesti, sillä Etsivä keskuspo-

liisi ei selvästikään ollut täysin perillä siitä, mitä Tammisaareessa todella tapahtui, ja agentteja usein johdettiin harhaan. Siitä huolimatta EK-Valpon aineisto tarjoaa tärkeän näkökulman 1920- ja 1930-lukujen Tammisaareen.

Tammisaaren vankilasta käytiin salaista kirjeenvaihtoa Neuvostoliitossa toimineen Suomen kommunistisen puolueen johdon kanssa. SKP:n aineisto on säilynyt Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkiston RGASPI:n arkistossa, ja Neuvostoliiton romahduksen jälkeen sitä on kopioitu ja siirretty mikrofilmeinä Suomeen. Aineistoon kuuluu muun muassa Dragsvikista salakuljettuja raportteja, jotka antavat ainutlaatuisen kuvan maanalaisten kommunistien luokkataistelusta vankilassa. On kuitenkin syytä tiedostaa, että aktivistit mahdollisesti yrittivät korostaa omaa toimintaansa ja antaa siten liioitellun kuvan tilanteesta.

Kun poliittiset suhdanteet Suomessa muuttuivat vuoden 1945 jälkeen, kommunistien maanalaista toimintaa käsittelevää muistiaineistoa kerättiin Kansan Arkistoon, ilmeisesti myöhempää kirjallista käyttöä varten. Julkaistusta muistelmakirjallisuudesta puolestaan muodostui julkisen kommunistisen historiankirjoituksen muoto. Opositiosta nousi kommunistista narratiivia vastaan vain vähäisiä ääniä, mutta hieman erilaisen version vankeusajasta esittää luopioksi leimatun E. K. Louhikon kirja *Teimme vallankumousta* (1943). Kirjan ruotsinkielisen käännöksen julkaisi vuonna 1946 porvarillinen suomenruotsalainen kustantamo, tuskin kuitenkaan ilman hyvää poliittista syytä.

1950-luvun lopulla julkaistiin suuri määrä Tammisaaren poliittista vankilaa käsitteleviä muistelmia. Merkittävässä osassa oli sosiaalidemokraatiksi siirtynyt kommunistijohtaja Arvo »Poika» Tuominen, jonka suurta huomiota herättäneet kirjat vuosina 1957–1958 vaikuttivat »Tammisaaren yliopiston» yleisen kuvan muodostumiseen. Tuominen ei kuitenkaan jäänyt haastamatta,

sillä esimerkiksi Niilo Välläri ja Väinö Salmi julkaisivat omat kirjansa, joita voidaan pitää suorina vastineina hänen versiolleen.

Tämän kirjan tärkeisiin lähdeoteuksiin kuuluu Väinö Salmen *Olin punikki*, joka antaa seikkaperäisen ja näkemyksemme mukaan varsin luotettavan kuvan Dragsvikista 1920-luvun alkupuoliskolla. Salmi eli värikkään elämän Tammisaarella, Neuvosto-Karjalassa ja punaisen Valpon armoilla Suomen vankiloissa vuoden 1945 jälkeen. Lopulta Salmi muutti Ruotsiin ja julkaisi siellä kirjansa vuonna 1967.

Työväenliikettä koskevan muistiaineiston aiempaa järjestelmällisempi kerääminen käynnistyi 1960-luvulla samaan aikaan, kun muistelmakirjallisuus – edelläkävijänä Väinö Linnan romaanitrilogia *Täällä pohjantähden alla* – ryhtyi käsittelemään Suomen itsenäisyyden alkuaikoja. Kansan Arkistossa on ennen kaikkea sosialistisen vasemman reunan haastatteluja ja muistiaineistoa, kun taas Työväen muistitietotoimikunta on koonnut yli 10 000 sivua työväen muistiaineistoa, jota säilytetään Työväen Arkistossa. Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla on huomattava kokoelma vuoden 1918 muistiaineistoa. Tämän työn yhteydessä olemme saaneet tutustua kaikkiin edellä mainittuihin kokoelmiin ja hyödyntäneet työn kannalta olennaiseksi katsomaamme, ennen kaikkea Kansan Arkiston aineistoa.

Muistikirjallisuuden hyödyntäminen edellyttää huomattavaa lähdekriittisyyttä jo pelkästään siksi, että aineiston poliittinen tavoite on ilmeinen. Myös 30–40 vuotta tapahtumien jälkeen tallennetut muistot ovat pakostakin yksityiskohdiltaan epäselviä. On esimerkiksi luonnollista, että Dragsvikin vuosien 1929 ja 1933 nälkälakot sekoittuvat keskenään. Osa 1960- ja 1970-lukujen muistikertomuksista korostaa ehkä liikaakin kertojan omaa osuutta kommunistien vastarintatoiminnassa. Myöhemmät tapahtumat – toinen maailmansota eri vaiheineen – sekä jo julkaistu muistelmia-

kirjallisuus ovat selvästi värittäneet joitakin kuvauksia.

Luotettavassa tutkimuksessa Tammisaaren 1920-luvun poliittisia vankeja on käsitelty erityisesti Tauno Saarela, joka on kirjoittanut merkittäviä teoksia suomalaisesta kommunismista. Perusteellisempaa selvitystyötä ei Tammisaaren vankilasta ole muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tehty. Huomattavin kuvaus on Sirpa Kähkösen sukukertomus *Vihan ja rakkauden liekit* (2010), joka kuitenkin keskittyy lähinnä 1930-luvun tapahtumiin. Reijo Miettinen ja Juha Tuunainen ovat *Väki voimakas* -vuosikirjassa (2016) julkaistussa tutkimuksessaan selvittäneet, miten »opinnot» Tammisaareissa rakentuivat ja miten ne muuttuivat poliittisen kehityksen myötä. Antti Niemistö on pro gradu -tutkielmassaan *Vankileiristä pakkotyölaitokseksi* (Oulun yliopisto, 2020) ansiokkaasti analysoinut pakkotyölaitoksen toimintaa vuoteen 1925 saakka. Ruotsinkielisistä pro gradu -tason akateemisista opinnyytteistä mainittakoon FM Joakim Högströmin työ *Organisation och opposition bland de politiska fångarna i Ekenäs tvångsarbetsinrättning 1921–1937* (Åbo Akademi 2010).

*

Lähdeviitteiden osalta on syytä huomata, että Kansallisarkiston uudessa, vuoden 2022 tietokannassa Tammisaarta koskeva, Helsingissä säilytettävä aineisto on nimellä *Tammisaaren sotavankileirin arkisto*, kun taas Hämeenlinnassa säilytettävä aineisto on hakujärjestelmässä nimellä *Tammisaaren pakkotyölaitoksen arkisto*. Helsingissä säilytettävän, syksystä 1918 vuoteen 1928 ulottuvan aineiston arkistonmuodostaja on virallisesti *Tammisaaren sotavankileiri-Tammisaaren pakkotyölaitos*, jota nimeä laitos käytti 15. syyskuuta 1918 lähtien. Selvytyden vuoksi olemme kuitenkin käyttäneet viitteissä uuden Astia-asiointipalvelun mukaisia nimityksiä.

**LUOKKATAISTELU
KESKELLÄ
KAUHUJA**

Syksyllä 1924 saapui Moskovaan pahoin kärsinyt kirje, joka oli osoitettu Suomen kommunistiselle puolueelle ja sen puheenjohtajalle Kullervo Mannerille. Kirje ei saapunut virallisen postin välityksellä, vaan se tavoitti vastaanottajan tuntemattomin keinoin. Kirje kertoi seikkaperäisesti taistelusta, jota parhaillaan käytiin sortajia vastaan Suomen suurimmassa poliittisessa vankilassa Tammisaaressa.

Kommunistisen puolueen Moskovassa toimivalle johdolle osoitettu kirje päättyi pahaenteisesti seuraaviin sanoihin: »Ja olkaa vakuutettuja toverit, että te saatte ja omistatte Tammisaaressa kelvollisen ydinjoukon, joka aina taistelee ja aina tulee taistelemaan ja täyttämään paikkansa proletaarisessa vallankumouksessa.»¹

Kului lähes vuosikymmen ennen kuin selvisi, että kirjeen lähettäjä oli suomenruotsalainen August Forsman.

Sisällissota ei ollut päättynyt venäläisten Tammisaaren ulkopuolelle rakentamalla Dragsvikin kasarmialueella keväällä 1918, vaan se jatkui elpynein voimin koko 1920-luvun.

Tammisaaren vankila oli työläispiirien surureunainen ikoni. Piikkilanka-aidan ulkopuolelle kaivetut tuoreet joukkohaudat kertoivat punaisen kapinan katkerasta loppuratkaisusta kesällä 1918, eikä kukaan Tammisaareen saapunut voinut välttyä näkemästä niitä.

Politiikan vasemmistoaktivistit, jotka 1920-luvulla passitettiin Tammisaareen, ottivat kuitenkin toisen näkökannan. Omien sanojensa mukaan he »opiskelivat Tammisaaren yliopistossa». Näin

vastasi esimerkiksi Suomen Lontoon-suurlähettiläs Eero A. Vuori, kun häneltä heinäkuussa 1946 kysyttiin, missä hän oli opiskellut: »Tammisaaren yliopistossa.»

Suomen Ammattijärjestö SAJ:n pitkäaikainen sihteeri, sosiaali-neuvos Emil Louhikko kuvaili, miten hän vuonna 1920 oli tullut Tammisaareen: »Olin siis Tammisaaren pakkotyölaitoksessa, tuossa paikassa, jossa kymmenet tuhannet luokkatoverini olivat joutuneet viettämään kuka pitemmän kuka lyhyemmän ajan, se oli kauhun paikka, josta olin kuullut kaameita kertomuksia ja Venäjäl-le täältä paenneiden vankien kertomina.»²

Pian vuoden 1918 ensimmäiset punavangit saivat Tammisaares-sa seurakseen kommunisteja, jotka oli tuomittu laittomasta poliittisesta toiminnasta. Myöhemmin monet näistä poliittisista vangeista kohosivat Suomen tasavallan merkkihenkilöiksi. Monet kuitenkin kokivat aivan toisenlaisen kohtalon Stalinin vankileireillä.

Tämä on kirja Tammisaaren poliittisesta vankilasta 1920-luvul-la. Vastaavaa kirjaa ei ole aiemmin kirjoitettu. Tämä on Suomen historian osa, jonka useimmat ovat halunneet unohtaa. Torjuttu historia.

**KESÄKAAOKSESTA
VANKILA-
JÄRJESTYKSEEN**

Tammissaaren pakkotyölaitys
1920-luvulla Dragsvikin vesitornista
kuvattuna. Rakennus etualalla oikealla
on nykyisin Uudenmaan prikaatin
sotilaskoti. Kahdesta pitkästä kasar-
mista vasemmanpuoleinen on itäinen
kasarmi. Huomaa kahden piikkilanka-
aidan välissä olevat koirankopit.

Wikimedia Commons

Vajaat sata kilometriä Helsingistä länteen, Suomenlahden rannikolla aivan Tammisaaren pikkukaupungin kupeessa sijaitsee Dragsvikin sotilasalue. Se rakennettiin vuosina 1911–1913 Venäjän keisarikunnan sotilastukikohdaksi, mutta sen toiminta oli hädin tuskin ehtinyt käynnistyä, kun ensimmäinen maailmansota syttyi. Sodan aikana Dragsvikissa odotti 2 500–4 000 venäläis-sotilasta Saksan keisarikunnan hyökkäystä.

Kaikki kuitenkin muuttui. Vallankumoukset ravistelivat Venäjää, Suomi julistautui itsenäiseksi ja Saksa solmi maaliskuussa 1918 erillisrauhan Leninin johtaman uuden hallituksen kanssa. Tuolloin Suomessa jo käytiin valkoisten ja punaisten kesken veristä sisällissotaa, jonka oli käynnistänyt Suomen sosialistien tammikuun 1918 lopulla tekemä vallankaappaus.

Suomen sisällissota päättyi valkoisten voittoon toukokuun alussa 1918. Sota jätti jälkeensä tuoreita joukkohautoja, vihaa, rikkoutuneita perheitä – lyhyesti sanottuna pirstoutuneen kansan, jonka henkisten haavojen parantuminen kestäisi lähes vuosisadan.

Punaisten johto ja pitkälti yli kymmenentuhatta punaista oli paennut itään bolsevistiselle Venäjälle, mutta Suomeen oli jäänyt noin 80 000 punavankia, jotka koottiin tyhjiin venäläisvaruskuntiin. Vangittuna oli nyt yli kaksi prosenttia koko maan väestöstä. Toisin sanoen noin joka kahdeskymmenesviides suomalaismies vietti itsenäisen Suomen ensimmäisen kesän vankileirillä sanoin kuvaamattomissa oloissa.

Seurauksena oli noin 13 600 suomalaisen ennenaikainen kuolema. Ja kansallinen trauma.

Tammisaaresta tuli Suomen modernin historian pahin inhimillinen katastrofi. Aivan lähellä nykyistä Uudenmaan prikaatin varuskunta-aluetta lepää Suomen suurimmassa, vuonna 1918 perustetussa joukkohaudassa yli 3 000 nuorta suomalaismiestä.³

Tämä kuitenkin oli vasta alku Tammisaaren poliittisen vankilan traagiselle tarinalle.

Tammisaaren keskitysleiri kesällä 1918

Kun Suomen sisällissota ratkesi keväällä 1918, Dragsvikin sotilastukikohta oli tyhjillään. Venäläisjoukot olivat poistuneet alueelta helmi–maaliskuussa, joten saksalaisjoukot pystyivät ottamaan punatiilikasarmit heti käyttöön saavuttuaan Tammisaareen illalla 3. huhtikuuta sen jälkeen, kun Itämeren divisioona oli samana aamuna tehnyt maihinnousun Hankoon. Kymmenen päivää myöhemmin saksalaiset ajoivat punaiset pois Helsingistä.

Toukokuussa sodan päätyttyä valkoiset voittajat päättivät, että kaikkia kevään 1918 punakapinaan osallistuneita tulisi pitää vankeudessa, kunnes selviäisi, mihin rikoksiin he olivat syyllistyneet – ryöstöihin, varkauksiin, väkivallantekoihin, murhiin. Kaikille yhteisinä rikoksina pidettiin maanpetosta, valtiopetosta tai kapinaa maan laillista hallitusta vastaan. Syylliset tuomittaisiin varta vasten perustetuissa valtiorikostuomioistuimissa.

Suurimmat tutkintaleirit 80 000 vangittua varten perustettiin tyhjiin venäläisvaruskuntiin Lahteen, Riihimäelle, Viipuriin, Tampereelle, Helsinkiin sekä Viaporiin että Santahaminaan – ja Dragsvikiin. Dragsvikin sotilastukikohtaan kuului 69 rakennusta, joista seitsemän oli kaksikerroksisia kasarmeja, kaksi sairaalarakennuksia sekä yksitoista upseerien ja henkilökunnan asuinrakennuksia. Alue oli jaettu kolmeen kokonaisuuteen: lännessä

Näkymä pakkotyölaitoksen alueelle. Keskellä on kirkko, joka toimi myös ruokalana. Siitä päätellen, että kellot ovat vielä jäljellä, kuva on otettu ennen vuotta 1922.

Länsi-Uudenmaan museo

lähimpänä Tammissaarta oli sijainnut tykistö, siitä seuraavana sairaalakasarmit ja kauimpana idässä 4. suomenmaalainen tarkka-ampujarykmentti, joka nimestään huolimatta oli ollut täysin venäläinen joukko-osasto. Viimeksi mainitulla alueella oli useita isoja punatiilikasarmeja, muun muassa kaksi 111 metriä pitkää kaksikerroksista rakennusta sekä yhdistetty ruokala ja ortodoksikirkkorakennus. Juuri tästä itäisestä kokonaisuudesta osa muutettiin toukokuun puolivälissä tutkintavankileiriksi.

Viikko sen jälkeen, kun Mannerheimin valkoiset joukot olivat 16. toukokuuta pitäneet Helsingissä riemuisan voitonparaatinsa, Dragsvikiin saapui junalla Santahaminasta kolmesataa punaista »työvankia» vartioineen. Heidän tehtävänsä oli aidata osa alueesta piikkilangalla ja kunnostaa rakennukset. Suomen armeija otti haltuunsa alueen, jonka yhteen kasarmirakennukseen Tammi-

saaren suojeluskunta oli jo sijoittanut kuutisenkymmentä paikallista punaista Länsi-Uudeltamaalta.⁴

Puolitoista viikkoa myöhemmin 29. toukokuuta saapuivat ensimmäiset junavaunut, joissa oli kaksituhatta punaista Haminas-ta. Samalla junalla saapui myös leirin vasta valittu johtaja, 37-vuotias agronomi, entinen Mikkelin lääninvankilan kamreeri Kaarlo Leisten.⁵

Lähipäivinä saapui myös juuri palkattu henkilökunta. Tammissaaren suojeluskunnan tilalle tuli parisataa asevelvollista nuorukaista Porin rykmentistä sekä ensimmäiset pikakoulutuksen tehtävään saaneet vartijat Kuopiosta. Samaan aikaan eri puolilta maata saapui täysinäisiä vankikuljetuksia. Pohjanmaalta saapuivat Närpiön, Kokkolan ja Raahen vangit, joista osa oli ollut vangittuina helmikuusta, sodan syttymisestä saakka.

Muutamassa viikossa Dragsvikiin, vajaan kolmen kilometrin päähän kolmentuhannen asukkaan Tammisaaresta, saapui lähes 10 000 vankia.

Pohjanmaan vankien tulo ei ollut kaunis näky. Takana oli juna-matka suljetuissa karjavaunuissa läpi Suomen, eivätkä kaikki enää päässeet ulos omin neuvoin. Raahesta tullessa junassa oli kolme tai neljä vankia, jotka eivät olleet selvinneet matkasta hengissä.

Kun ensimmäinen puoliviikkoraportti laadittiin 6. kesäkuuta, Dragsvikissa oli laskujen mukaan jo 7 391 vankia. Sotilaiden lisäksi heitä vartioi 44 järjestysmiestä ja 7 päällysmiestä. Määrä ei ollut suuri vankimäärään nähden.

Vankileirihelvetti kesällä 1918

Vankileirin alku oli kaoottinen. Vangit saivat pitkälti omin neuvoin hoitaa itselleen oman nukkumapaikan ja järjestää elämänsä

Kesäkuun alussa Tammisaareen tuotiin myös yli kuusisataa naisvankia, jotka sijoitettiin päävartioon. Heidät lähetettiin 20. kesäkuuta edelleen Santahaminaan. Tammisaareessa ei menehtynyt yhtään naista. *Wikimedia Commons*

piikkilanka-aitojen sisäpuolella. Kenelläkään ei myöskään ollut ollut aikaa huolehtia, että suurella vankijoukolla olisi ollut ruokaa ja vettä. Käytännössä leirillä vallitsi viidakon laki.

Tammisaaren kaaosta kuvaa osuvasti leirilääkäri, lääketieteen kandidaatti Toivo Ellilä, joka pian uudelle työpaikalleen saavuttuaan kirjoitti 15. kesäkuuta raportin Sotavankilaitoksen ylilääkärille. Hygieenisia oloja Ellilä kuvasi »jotenkin sietämättömiksi». Vangit asuivat aivan liian ahtaasti, ja likaisuus kasarmeissa oli tavaton.

Vaattetäitä joka ainoalla vangilla eikä niitä voida mitenkään poistaa ennenkuin vankilan saunalaitos on saatu kuntoon. Ruokaa ei myös ole voitu jakaa tarpeeksi ja tasapuolisesti – henkilökunnan

puutteen vuoksi joten muutamia suoranaisia nälkäkuolematapauksia on sattunut. Juomavedestä myös on suuri puute, vesi loppuu aina päivinä 4–5 aikaan i.p. Tämä taas pakottaa vangit hakemaan tyydytystä janoon juomalla vettä ojista ja lätäköistä.

Leiriä varten perustetun kuolleiden kirjan mukaan ensimmäiset kuolemantapaukset sattuivat 4. kesäkuuta. Sen jälkeen kuolleiden määrä kasvoi nopeasti. 22. kesäkuuta menehtyi jo 36 vankia.⁶ Aluksi menehtyneet olivat lähinnä Raahesta tulleita, sillä he olivat jo Tammisaareen saapuessaan aliravittuja, sairaita ja huonokuntoisia vietettyään – joissakin tapauksissa – useita kuukausia vankeudessa kurjissa oloissa.

Kokkolan vankien keskuudessa oli kevään aikana levinnyt toisintokuume. Piirilääkärin kielloista huolimatta kaikki lähes kahdeksansataa vankia lähetettiin kesäkuun alussa suljetuissa karjavaunuissa läpi Suomen Tammisaareen. Kukaan tulijoista ei ollut säästynyt tartunnalta, joka pian levisi lähes kaikkiin muihinkin vankeihin niin, että taudista tuli Dragsvikin leirissä todellinen vit-saus. Suomen vankileirikuolemista on usein syytetty espanjantauti-influenssapandemiaa, mutta Tammisaarella influenssa vaikuttaa levinneen laajemmalti vasta myöhemmin syksyllä.

Leirin johdon suurin haaste oli hankkia ruokaa vangeille, joita virallisten raporttien mukaan oli 24. kesäkuuta enimmillään 8 597 henkeä. Suomessa oli jo ennen sisällissotaa vallinnut akuutti elintarvikepula, sillä viljantuonti Venäjältä oli tyrehtynyt ja Manner-Euroopassa edelleen riehuva maailmansota esti elintarvikekuljetukset maahan. Suomen armeijan intendentuuri saikin nyt ylivoimaisen tehtävän hankkia elintarvikkeita, joita tarvittiin valtava määrä jo pelkästään vankien tarpeisiin.

Dragsvikissa viljavarastot ammittivat juhannusviikolla tyhjillään. Leirilääkäri Ellilä lähetti 20. kesäkuuta epätoivoisen hätä-